

BALÁZS GÉZA

Euroterminológia és a magyar nyelv

Szaknyelvi kommunikáció és nyelvstratégiai munka

A magyar nyelv történetében a 18. század végétől a 20. század végéig az egységesülés-egységesítés volt a fő irány. Ebben az időszakban – az amúgy sem jelentős – nyelvjárási különbség fölött megszilárdult a magyar köznyelv (sztenderd). A magyar nyelv nyelvpolitikai helyzetét erősítette, hogy 1844-től – kisebb megszakítással – az államnyelv (hivatalos nyelv) feladatát is betöltte. A 20. század elejétől politikai és művelődési hatások eredményeként megjelenik a széttagolódás, szétretegződés is. 1918 után a magyarság egyharmada kisebbségi sorba került. A mai szlovákiai, ukrániai, romániai, szerbia-montenegrói, horvátországi, szlovéniai, ausztriai magyarság nyelvhasználata, területi köznyelvei, de leginkább szaknyelvei részben a helyi nyelvjárások hatására, részben az adott országban beszélt államnyelvek idegen nyelvi hatására kezdenek elkülönülni a magyarországi köznyelvtől. (Kemény 2002. nyomán.)

A sztenderdek ellen hatnak világszerte a különféle művészeti-művelődési (egyéni önkifejezés, nyelvi játék a normaadás helyett) és újabban a nyelvpolitikai (minden nyelvváltozat egyenrangú) törekvések.

A magyar nyelv esetében egyesek a határon túli magyar nyelvváltozatok kétnyelvűségi helyzetből fakadó sajátosságát, önállóságát, sőt a magyar nyelv állami nyelvváltozatoként való elismerését szorgalmazzák (Lanstyák 1995). A sztenderdizáló (normalizáló) törekvések sokszor mint egy diktatórikus rendszer vagy módszer jellemzőiként vannak beállítva.

Nyilvánvalóan mindegyik álláspontban van igazság. A mindennapi (családi, kisközösségi) kommunikáció szintjén minden nyelvváltozat egyenrangú, megfelelő és – ha úgy tetszik – helyes. Egy nyelv elevenségének, erősségének a bizonyítéka a sokféle területi, társadalmi, etnikai nyelvváltozat. A szélesebb társadalmi együttműködés (tudomány, közélet, sajtó, média stb.) területén viszont gyakorlati kommunikációs szükségszerűség (ha nem is mindig kizárólagos) egy kiegyenlítő nyelvváltozat, sztenderd (közös norma) megléte. A magyar nyelvben ez leginkább nem a nyelvjárási különbségek miatt szükségszerű (hiszen nincsenek a megértést jelentősen korlátozó nyelvjárási eltérések), hanem sokkal inkább a hivatalos és a szaknyelvi kommunikáció miatt. Hiszen egyre nagyobb mértékben tapasztalható, hogy a politikai és közéletben, a kormányzati, önkormányzati, hivatali, munkahelyi, iskolai stb. kommunikációban sok a zavar (akaratlan félretájékoztató, félreértés). Ehhez szorosan kapcsolódik a szaknyelvek egyre inkább való elkülönülése, „szargonna szigetelődése”; ami a határon túli magyar nyelvváltozatok szakmai nyelvhasználatában már kritikus méreteket ölt. Ebben a körben buk-

kant föl az euroterminológia (euro-adminisztrációs nyelvváltozat, euronyelv).

Szaknyelvi kommunikáció több alkalommal volt magyar nyelvészeti-nyelvművelő program része. Már a 16. századtól megfigyelhetők törekvések egyes szakterületek (nyelvtudomány, filozófia, matematika) magyar nyelvének megteremtésére. A 19. század elején, a reformkorban, a 19. század második felében, az Osztrák–Magyar Monarchia időszakában már a nyelvújítás programjaként szerepel az egyes szakterületek magyar nyelvének megteremtése. A gazdaság, a kereskedelem és sok tudomány nyelve ekkor válik latin és német előzmények után magyarrá. Napjainkban, a rendszerváltozás (1990) történelmi fordulópontjával, az informatika, a globalizálódás, a kultúrák közötti kapcsolattartás, valamint az egységesülő Európa gondolatának terjedésével ismét sokan fölvetik az egyes szakterületek magyar nyelvűségének megtartását, fejlesztését.

A tudományos kapcsolatok, a kereskedelem nemzetközivé szélesülésével elsősorban a tudományok, a kereskedelem használta fogalmak között bukkan föl egyre több idegen szó, kifejezés, sőt bizonyos regiszterekben a közlés már csak idegen nyelveken (főként angolul) folyik.

Az orvosok több ízben jelezték, hogy az orvosi latint hamarosan fölváltja az angol. Bizonyos tudományos közleményeket csak akkor tartanak minősíthetőnek, ha angolul vannak megírva (és ha a világ vezető nyelvészeti folyóirataiban jelennek meg). Egy évtizede egyre több a kisebb vállalkozásoknak szóló nemzetközi pályázat, amelyet csak angolul írnak ki, és ugyancsak angolul kell beadni, valamint minden tudományos kutatási pályázat elnyerésekor a magyar mellett angol összefoglalást is kell fogalmazni. Természetessé váltak a magyar lapokban az angol nyelvű hirdetések. Részben ilyen jelenségek hatására fogadta el a magyar országgyűlés 2001-ben a felirat- vagy reklámnyelvtörvényt (2001. évi XCI. törvény a gazdasági reklámok és az üzletfeliratok, továbbá egyes közérdekű közlemények magyar nyelvű közzétételéről), amely csak a gazdasági reklámokban, üzletfeliratokban, valamint egyes közérdekű közleményekben követeli meg a kettősnyelvűséget (vagyis a magyar szöveg kötelező, és mellette tetszés szerint szerepel idegen is).

A határokon túli magyar nyelvváltozatokban gyakorlatilag el-tűnnek a magyar szaknyelvek, mert a magyar nemzetiségűek a szaknyelvi kommunikációt már államnyelven tanulják meg. Az uráli nyelvcsaládba tartozó magyarokat különösen érzékenyen érinti, hogy uráli nyelvcsalád legtöbb nyelvén (pl. a magyarok legközelebbi rokonainak számító voguloknál és osztjákoknál) ma

már csak korlátozott kommunikáció lehetséges (és először éppen a szaknyelvek szűntek meg).

Megfogalmazható az a tétel, hogy a nyelvviasszorulás, egy nyelv feladatbetöltő képessége (funkciópotenciálja) csökkenésének első fázisa: a szaknyelvek viasszorulása, fölszámolódása. Azt is mondhatjuk, hogy „a szaknyelv az anyanyelv kicsiben”, vagyis ha a szaknyelvek eltűnnek, az anyanyelv egészét éri meg-rázó hatás. Ha a szaknyelvek nem művelhetők anyanyelven, akkor megindul teljes kommunikációs rendszer bomlása; hamarosan a köznyelv több helyzetben való viasszorulására is számítani lehet, s végül az adott nyelv csak a helyi közösségekben, családokban lesz használatos. S akkor bekövetkezhet az, amire 2000-ben az Unesco drámai felhívásban utalt, tudniillik, hogy a 21. században a Földön beszélt nyelvek 80-90%-a kihalhat. Ezért jelölték ki február 21-ét az anyanyelvek napjában (éppen a Nyelvek Európai Évében).

Természetesen jelenleg Magyarországon a magyar nyelv minden nyelvváltozatban mind nyelvi, mind nyelvpolitikai körülmények miatt használható. Egyik nyelvészünk egyenesen azt állítja: „A magyar nyelv azon néhány tucat nyelv közé tartozik, amelyen minden szaknyelv is anyanyelven művelhető.” Az állítást elég nehéz lenne bizonyítani, de cáfolni is.

Persze bárki tud idézni olyan magyar nyelvűnek szánt szaknyelvi szöveget, amely szinte érthetetlen. Az ilyen elgondolkodtató (aggasztó) jelek miatt több kezdeményezés, mozgalom is indult a szaknyelvek maganyelvűsítésére, és akadnak, akik hangoztatják a szaknyelvek folyamatos ápolásának, korszerűsítésének tervezését (nyelvi tervezés, nyelvstratégia).

Balázs Géza (2001. 186) Magyar nyelvstratégia című könyvében így foglalja össze a teendőket:

„Szaknyelvi fejlesztés. A tudományterületeken többszintű szómagyarításra, újításra van szükség. Hiszen a nemzetközi terminológia használata sem vethető el egészen. Ezenkívül különbséget kell tenni a tudomány belső és külső kommunikációja (alkalmazása, ismeretterjesztése) között. Megnyugtató természetesen az lenne, ha tudósaink a nemzetközi terminológiát elsősorban idegen nyelvű publikációikban használnák, a magyar nagyközönség számára írt tanulmányaikban viszont merészen vállalnák a magyarul történő megmagyarázás sokszor nehéz (akár idealistának tűnő) feladatát is. A nyelvtudomány számára is van ilyen munka: a nyelv művelők feladata lenne annak szabályozása, hogy milyen eszközöket részesítsen előnyben a magyar nyelvészeti szakíró akkor, amikor új fogalmaknak kell nevet adnia’ (Kornai–Kálmán, 1991. 152). A szaknyelvi újítást és egységesítést különösen a határon túli magyar nyelvváltozatok esetében kell szorgalmazni, mert ezeken a területeken kezdődött el a legvéresebb mértékben a magyar nyelv ’szétrétegződése’.”

Ez a feladat – Kloss nyomán Bochmann 1999. alapján – tipikusan státus- és korpusztervezési feladat, amelyből a presztízstervezés sem hiányozhat. A magyarországi és határon túli államokban élő magyar kutatók, tanárok, újságírók, fordítók közös feladata a

közös köznyelv ápolása mellett a szaktudományi nyelvhasználat folyamatos gazdagítása, egyeztetése. Tolcsvai Nagy Gábor (1998. 68) így látja ezt a feladatot: „A szakszavak területén... folyamatos alkotómunka szükséges, különös tekintettel az elmúlt két évtized kudarcaira és a kisebbségi magyar szaknyelvi beszéd helyzetére”. Sorai egybecsengenek Sager (1998. 257) gondolataival, aki a normák segítségével rendezett terminológia szükségességéről beszél.

Néhány, az elmúlt évtizedben indult tudományos és civil szaknyelvi kezdeményezés:

– 1992-ben hosszú idő után először rendeztek nyelvművelő, s ahhoz kapcsolódva szaknyelvi konferenciát.

– 1996-tól az MTA Magyar Nyelvi Bizottsága kiemelt figyelmet szentel a szaknyelveknek (A magyar nyelv az informatika korában, különös tekintettel a szaknyelveinkre).

– 1997-től MTA Nemzeti Stratégiai Kutatási Programja is mindenekelőtt a számítástechnikai szaknyelvet, valamint a tudományok szaknyelvét kívánja korszerűsíteni.

– a kilencvenes évek közepétől működik Molnos Angéla alapítványa és honlapja (amely a pszichológiai szaknyelv magyarítását tűzte ki célul), a szerző pedig „purista” Magyarító szótárakat is megjelentet.

– természettudósok, orvosok könyvsorozatot jelentetnek meg teljességgel magyar nyelven írott tudományos munkákkal (pl. sugárbiológia, orvostudomány).

– Műszaki értelmiségiek Mondjuk magyarul! néven mozgalmat indítottak az idegen szavak magyarítása érdekében.

– Akadémikusok megalapították a Magyar Szakírók Szövetségét a tudományos szakszókincs folyamatos gondozására.

– 2001-ben Magyar Orvosi Nyelv címmel szakfolyóirat indult a magyar orvosi nyelv ápolására.

– 2002 tavaszán Debrecenben, 2003-ban Budapesten szaknyelvi konferenciát rendeztek.

Az 1990-es években nyelvi norma ügyben zajló magyarországi viták lecsillapodása után érdemben is lehet beszélni az EU-terminológia kérdéseiről. A kérdés úgy vethető fel a legegyszerűbben: legyen-e egységes magyar nyelvi EU-terminológia?

Az EU-terminológia fölfedezése.

Idézetek egy nyelvművelő írásból (1995):

„Minden nap hallható: felzárkózás Európához, európai csatlakozás. Úgy hat-hét esztendeje úton-útfélen emlegetik az Európa-házat. Amely ugye nem egy igazi épület, hanem egy képzeletbeli ház az Atlanti-óceántól az Urálig. Földrajzi középpontja, azt is mondhatjuk, középső pillére pedig Budapesttől keletre, valahol Kárpát-alján található.

Épül tehát az a bizonyos szellős, nagy terű Európa-ház. Van már Európai Utas, ez egy folyóirat. Volt egyszer egy híres Páneurópai Piknik, amely jelentős mértékben járult hozzá a kettészakított Európa egyesüléséhez. Létrejött Euro-Disneyland. Budapestre is érkezik és indul Eurocity-gyorsvonat. Formálódik a magyar eurodiplomácia. Egyes oktatási intézmények eurodiplomát adnak

ki. Már tervezik az europénzt, az eurót. Az Óbudai-szigeten megrendezték az Euro-woodstock rockfesztivált.

Mindennapi életünkbe is bevonult Európa. Eurokonyhát hirdetnek a reklámújságban, euroszendvicset kínálnak a magyar távolsági autóbusszon és – kimondani is szörnyű – eurovéceket állítanak fel a nagyobb rendezvényeken.

Hogy mi is az az eurovéce? Közönséges vízöblítéses véce, amelyet azért már régen ismerünk. Az ország közepén ezt a feliratot láttam: Eurogomb kft. Tehát már a gomb is euro.

Ezek után már mit sem csodálkozom azon az 'eurománián', amely körülvesz bennünket..." (Balázs 2002. 238–239. nyomán)

Az EU-terminológia jelentkezése

Az első nem indoeurópai nyelv, az uráli-finnugor nyelvcsaládba tartozó finn volt, amelynek meg kellett küzdenie az euroterminológiával. 1996-ban, egy évvel a belépés után a finnek már panaszkodtak a nyelvüket elárasztó euroterminológia és euroszleng miatt. 2004-ben az ugyancsak uráli-finnugor nyelvcsaládba tartozó észt és magyar nyelv is az EU hivatalos nyelve lesz.

Magyarország európai betagozódásának egyik következménye, hogy nagy mennyiségű, eredetileg idegen nyelven fogalmazott, majd magyarra fordított adminisztratív szöveg kerül a minisztériumok, vállalatok, oktatási intézmények, társadalmi szervezetek stb. mindennapi életébe. Klaudy Kinga (2001. 146–147) „euro-adminisztrációs” szövegtípusnak nevezte el azokat a szövegeket, amelyeket az európai bürokrácia, a „brüsszeliták” állítanak elő, lefordítják, majd sokszorosítják és terjesztik. Az euro-adminisztrációs szövegek legfőbb jellemzője, hogy a forrásnyelv többnyire bizonytalan, ám rendszerint angolul érkeznek Magyarországra. Az azonban nem biztos, hogy a szöveg eredetileg is angol volt, illetve angol anyanyelvű fogalmazta őket, tehát sokszor az alapszöveg is pontatlan, igénytelen. A magyarra fordított szövegeket nem lektorálják, meglehetősen sok a szakszerűtlenség és a félreértési lehetőség.

A fordítók munkájuk során sokszor a nyelvészeket megelőzve találkoznak jelenségekkel. A jól felkészült fordító természetesen képes szakmai szempontból helyesen értelmezni és közvetíteni a szöveget, de a felelőssége óriási, hiszen döntéseivel akár évtizedekre meghatározhatja a befogadó kultúra nyelvhasználatának egy-egy mozzanatát. A fordítók „nyelvi kapuőrökké” válnak.

A magyar euro-adminisztrációs nyelv

Dróth Júlia (2000.) rendszerezte az euro-adminisztrációs szövegtípusban fellelhető nyelvi jellemzőket:

- Ugyanazon fogalmi egység többféle formában való fordítása, amely nehezíti az azonosítást.
- Különböző szintaktikai és szemantikai szerkezetű szószerkezetek, amelyek sokszor mindkét nyelv felől felismerhetetlenek.

Következten helyesírás a szószerkezetekben és az összetett szavakban.

- Az átvett idegen szavak többféle helyesírása (angolos, magyaros).

d) A szervezetek, intézmények nevének fordítása több, eltérő formában.

e) Az intézménynevek helyesírásának sokfélesége.

f) Következetlenség a rövidítések használatában.

g) A rövidítések, betűszók helyesírásának tarkasága.

h) Angol mintára a köznevek nagy kezdőbetűs helyesírása.

A jelenségek között vannak ugyan tipikus fordítási félreértések és a magyar helyesírásból fakadó hibák, de többségükben a megegyezés, az együttműködés, a norma hiányára figyelhetünk fel.

A magyar euronyelv

A több területet – pl. jog, politika, diplomácia, közigazgatás, közgazdaság – felölelő európai uniós szakmai terminológia Révay Valéria (2000. 73) szerint nem egyszerűen szakmai szókincs, hanem szaknyelv, az ún. euronyelv, ugyanis nemcsak körülhatárolható terminológia, hanem szintaktikai, sőt stilisztikai jellemvonásokkal is rendelkezik. Ez az euronyelv leginkább angol mintára születik, de több nyelv, és egy egészen sajátos bürokratikus szintaktika és szemantika is rányomja a bélyegét. A nyugat-európai országokban évtizedeken át formálódott nyelvet most nagyon rövid idő alatt kell magyarra átültetni. Révay Valéria (2000. 74) szerint a feladat a középkori bibliafordítók munkájához mérhető, amikor a nagy mennyiségű latin szöveget kellett magyarra átültetni. Ilyesformán igaznak látszik az Umberto Eco-i metafora: új középkor. Az első felmérések azt bizonyítják, hogy a magyar nyelv ezúttal is hajlékonynak és találékonynak bizonyul az új nyelvi jelenségek befogadására.

Az euronyelv főbb jellemzői a következők:

- Idegen szavak.
- Szóalkotással keletkezett szavak. (Ezen belül a hagyományos magyar szóképzés mellett sokkal nagyobb szerep jut a szóösszetételeknek, sokszor hibrid szóösszetételeknek)
- Mozaikszavak, betűszavak.
- Szószerkezetek. (Jórészt tükörfordításokkal, mint a 19. századi nyelvújítás idején.)
- Anglicizmusok. (Pl. az angol határozatlan névelőnek a magyarba való szolgálai átültetése; az igevonat helytelen megválasztása.)
- Szóképek. (Sokszor helytelen fordításban.)

Javaslatok az euro-adminisztrációs (euronyelv) fejlesztésével kapcsolatban

Az 1990-es években Magyarországon megerősödő alkalmazott nyelvészet és fordítástudomány szakemberei több ízben tettek javaslatokat a fordított szövegek minőségének fejlesztése, gyakorlatilag a modern, világos euronyelv ügyében. A javaslatokat Dróth Júlia (2001, 2003) a következőkben foglalta össze:

- Létre kell hozni a magyar szaknyelvi korpuszt, valamint a fordított szövegek magyar korpuszát, amelyekből elemzéssel dönthető el egy-egy nyelvi jelenség felbukkanása, terjedése, használata.
- A terminológiát az adott szakterület, a nyelvészet, a fordít-

tási módszerek és a számítógépes nyelvészet képviselőiből álló csoport egységesíthetné.

- c) Szükséges a terminológiakészlet szótári feldolgozása (nyomtatott és elektronikus formában).
- d) Szükség lenne kollokációtár (frazeológiatár) létrehozására.
- e) Már a középiskolai oktatásban el kell kezdeni a nyelvek közötti átváltások tanítását.
- f) Létre kell hozni a magyar fordítói szabványt, minőségbiztosítási programot, etikai kódexet. A fordítói szabvány – sok egyéb mellett – rögzíthetné, hogy a szerződések tartalmaznak a szakmeghatározások felkutatásának igényét is; valamint azt, hogy a meglévő nyomtatott és elektronikus szótárak alkalmazása a szakszókincs egységesítése miatt szakmai kötelesség.
- g) Intenzíven tanulmányozni kell a külföldi terminológiai és nyelvstratégiai módszereket és elveket, különös tekintettel az EU újabb tagállamaira.
- h) Szükséges egyszerűsíteni a nehezen alkalmazható magyar nyelvi normákat, szabályokat. Változtatni kell a nyelvhelyességi kézikönyvek szemléletén (pl. műfaji különbségtétellel).

Végül hadd tegyem hozzá a több országban beszélt nyelvek (így például a magyar nyelv) sajátos nyelvtervezési, nyelvstratégiai feladatát:

- i) Fontos a magyar nyelv állami változatai között a közös szaknyelvi norma kialakítása és fenntartása, s ezt főként a számítógépes (internetes) adatbázisok és kommunikáció segítségével hívásával lehet elérni. Tehát az a cél, hogy ugyanazt jelentse egy-egy szó vagy kifejezés Budapesten, mint Kolozsváron és Érsekújváron.

További feladatok:

- j) Az euroterminológia fordítását, kialakítását, terjesztését intézményes alapokra kell helyezni.
- k) A magyar nyelv állami változatai közötti egyeztetés mellett a finnugor (finn, észt), valamint a többi EU-tagország tapasztalatainak a figyelembevétele is szükséges.

Az euronyelv hatása az anyanyelvre

A születő magyar euronyelv nyilvánvalóan sok gyermekbetegséggel küzd, és még nagyon sokáig lesz vita tárgya. Az is várható, hogy a fordítások kapcsán sok hibrid, torz forma kerül át a magyar nyelvbe, általában az anyanyelvekbe, de remélhetőleg ezek idővel kikopnak, illetve bizonyos formák polgárjogot is nyerhetnek. Biztos, hogy rövid idő elteltével kész tényként beszélhetünk az euronyelvről. A nagy mennyiségű fordítás megköveteli a fordítók alaposabb képzését, s mint arra többen rámutat-

nak, az idegen nyelvi fordítók magyar nyelvi, anyanyelvi tudatosságán is van mit javítani. Ily módon az euronyelv szolgálhatja az anyanyelvi tudatosítást, elmélyülést is.

Az Európai Unió kommunikációja csak korszerű anyanyelvekre épülhet. Az anyanyelvekről az EU jogi álláspontja és kommunikációja minden nyelvpolitikai elképzelésnek megfelel, a gyakorlat azonban nem látszik tökéletesnek. Mindig hangsúlyoznunk kell, és tennünk is kell érte, hogy az anyanyelvek sokfélesége az együttműködés alapja. Az anyanyelvek világlátási, érzelmi, önzonossági viszonyt jelentenek; ráadásul a sokféle anyanyelv, a nyelvek közötti váltás, átjárás növeli a toleranciát. Sok a teendőnk és nagy a felelősségünk, mert a nyelvészet, a fordítás-tudomány az európai integráció legfontosabb tudománya lesz.

Felhasznált irodalom

- Balázs Géza, 2001. Magyar nyelvstratégia. Magyar Tudományos Akadémia, Budapest
- Balázs Géza, 2002. Nyelvünkben a világ. Ister, Budapest
- Bochmann, Klaus, 1999. A nyelvpolitika elmélete, módszerei és elemzése. 25–69. In: Szépe György-Derényi András szerk.: Nyelv, hatalom, egyenlőség. Nyelvpolitikai írások. Corvina, Budapest
- Dróth Júlia, 2000. Legyen egységes az Európai Unió terminológiája! Az EU adminisztratív és közigazgatási nyelvezetének magyar fordítása. Magyar Nyelvőr, 287–297.
- Dróth Júlia, 2001. A fordítástudomány és a nyelvtudomány együttműködéséről. Előadás a Magyar Nyelvstratégiai Kutatócsoportban (2001. szeptember 21.)
- Dróth Júlia, 2003. Adalékok az egységes magyar szaknyelvi terminológia kialakításának alapelveihez és módszereihez. Kézirat a Nemzeti Stratégiai Kutatási Program számára.
- Kemény Gábor, 2002. Magyar szaknyelv Magyarországon és a szomszédos országokban. Debreceni Szemle, 201–213.
- Klaudy Kinga, 2001. Mit tehet a fordítástudomány a magyar nyelv „korszerűsítéséért”? Magyar Nyelvőr, 145–152.
- Kornai András – Kálmán László, 1991. Nemzeti nyelv – nemzetközi nyelvtudomány. 147–156. Nyelvtudományi Közlemények, Budapest
- Lanstyák István, 1995. A nyelvek többközpontúságának kérdéséről (különös tekintettel a Trianon utáni magyar nyelvre). Magyar Nyelvőr, 213–236.
- Révay Valéria, 2000. A kialakuló magyar euronyelv. 73–93. In: Tanulmányok a politikai szaknyelvről. Szerk.: Mihalovics Árpád. Bessenyei György Kiadó, Nyíregyháza (Studia Europaea Nyíregyháziensia, 2.)
- Sager, J. C. 1998. Terminology – standardization. In: Baker, M. (ed.): Routledge Encyclopedia of Translation Studies. 355–358. Routledge: London, New York
- Tolcsvai Nagy Gábor, 1998. A nyelvi norma. Akadémiai Kiadó, Budapest (Nyelvtudományi Értekezések)